

Protokoll fört vid enskild föredragning

Utbildnings- och kulturavdelningen
Kulturbyrån, U3

Beslutande
Minister
Annika Hambrudd

Föredragande
Specialsakkunnig i kulturförvaltning
Gunilla G Nordlund

Justerat
Omedelbart

Nr 24

Lagstiftningspromemoria om förslag till ändringar i
biblioteksförordningen (1997:83) för landskapet Åland
ÅLR 2023/6825
48 U3

Beslut

Ålands landskapsregering har den 12.9.2023 behandlat och godkänt förslaget till uppdatering av den gällande Biblioteksförordningen enligt bifogad lagstiftningspromemoria, **bilaga U323E16**.

Lagstiftningspromemorian överförs härmed till lagberedningen för fortsatt beredning. Lagberedningens utformning skickas sedan ut på remissrunda och utgående från de synpunkter som inkommer vid remissrundan bearbetas förordningen ytterligare.

Lagstiftningspromemoria om förslag till ändringar i biblioteksförordning (1997:83) för landskapet Åland

Dnr: ÅLR 2023/6825

Datum: 24.8.2023

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

1 Bakgrund och gällande lagstiftning

1.1 Gällande lagstiftning

Behörighetsvillkoren för bibliotekspersonalen regleras enligt 7 § i landskapslagen (1997:82) om allmänna bibliotek¹ i biblioteksförordning² (1997:83) för landskapet Åland. I förordningen regleras behörighetskraven dels för personalen vid *allmänna bibliotek* med vilka avses de kommunala biblioteken och vid centralbiblioteket. Med *centralbibliotek* avses ett sådant allmänt bibliotek som landskapsregeringen enligt 6 § i bibliotekslagen med kommunens samtycke förordnat att fungera som ett centralbibliotek. Centralbibliotekets uppgifter framkommer av 2 § i biblioteksförordningen. Därtill kan centralbiblioteket och landskapsregeringen komma överens om särskilda uppgifter i det avtal som träffas mellan parterna.³

I nuläget finns det behörighetskrav för fyra olika uppgifter inom biblioteksverksamhet. Dessa uppgifter är bibliotekarie vid centralbiblioteket, bibliotekarie vid allmänt bibliotek, bibliotekssekreterare och biblioteksassistent. Lagstiftningen reglerar inte vilken typ av arbetsuppgifter som ska skötas av respektive yrkeskategori eller dimensioneringen av personal. Nedan framkommer en framställning över de nuvarande behörighetskraven per yrkeskategori.

Bibliotekarie vid centralbibliotek:

- vid universitet eller därmed jämförbar högskola, som är erkänd av nationell utbildningsmyndighet, avlagd examen som motsvarar minst fyra års heltidsstudier i vilken ingår eller utöver vilken har slutförts minst 35 studieveckors eller motsvarande ECTS-poängs ämnesstudier inom området biblioteks- och informationsförvaltning vid universitet eller högskola.

Bibliotekarie vid allmänt bibliotek:

- högskoleexamen i vilken ingår eller utöver vilken har slutförts minst 20 studieveckors eller motsvarande ECTS-poängs ämnesstudier inom området biblioteks- och informationsförvaltning vid universitet eller högskola.

Bibliotekssekreterare:

- examen på gymnasialstadienivå i vilken ingår minst 15 studieveckors grundstudier eller utöver vilken har slutförts minst 15 studieveckors eller motsvarande ECTS-poängs fristående grundstudier inom området biblioteks- och informationsförvaltning vid universitet eller högskola.

Biblioteksassistent:

- sådan skicklighet och förmåga som behövs för att tjänsten skall kunna skötas.

¹ <https://www.regeringen.ax/alandsk-lagstiftning/alex/199782>

² <https://www.regeringen.ax/alandsk-lagstiftning/alex/199783>

³ Gällande avtal finns tillgängligt på LR webbsida: <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/protocol/nr11-2022-enskild-u3.pdf>

Lagstiftningen omfattar även viss möjlighet att avvika från behörighetsvillkoren i fråga om examen. Enligt 6 § 5 mom. i biblioteksförordningen kan även den som inte uppfyller behörighetsvillkoren till den del det gäller ett visst antal studieveckor eller motsvarande ECTS-poängs ämnes- eller grundstudier i biblioteks- eller informationsförvaltning, vara behörig om motsvarande kunskaper har förvärvats på annat sätt. Denna bedömning har gjorts av kommunerna vid anställning.

Uppgifterna som bibliotekarie vid centralbiblioteket, bibliotekarie vid allmänt bibliotek och bibliotekssekreterare är i nuläget så kallade reglerade yrken⁴ i enlighet med landskapslagen (2017:22) om erkännande av yrkeskvalifikationer (nedan erkännandelagen). Detta betyder att behörighetskraven i den åländska lagstiftningen är direkt tillämpliga endast för personer som innehar nationella yrkeskvalifikationer. Detta har medfört problematik då yrket inte i sin tur är reglerat i flertalet nordiska länder, bland annat i Sverige.

Problemet kan belysas med ett kort exempel. Person A har i Sverige erhållit en högskoleexamen på avancerad nivå inom biblioteks- och informationsvetenskap och söker arbete på Åland som bibliotekarie. Yrket är inte reglerat i Sverige. Det första steget i processen uppfylls, personen är behörig i Sverige för samma yrke som personen vill utöva på Åland. I de situationer yrket är reglerat på Åland men inte i sökandens ursprungsmedlemsstat förutsätts det enligt 5 § 2 mom. i erkännandelagen att sökanden utövat yrket på heltid i minst ett år eller på deltid under motsvarande tid under de senaste tio åren. Detta krav gäller dock inte om sökandens utbildning är en s.k. reglerad utbildning i enlighet med 2 § 5 mom. i erkännandelagen. Med reglerad utbildning avses att utbildningens innehåll och omfattning regleras i lagstiftning eller andra inom staten gällande styrdokument. Person A:s utbildning är inte reglerad i Sverige vilket betyder att det av personen krävs arbetserfarenhet inom yrket i Sverige innan yrkeskvalifikationerna kan erkännas på Åland. Detta har upplevts hindra smidig anställning av bibliotekarier på Åland.

Vid ändring av behörighetsvillkor för reglerade yrken bör beaktas det som anges i landskapslag (2020:122) och landskapsförordning (2020:123) om proportionalitetsprövning före antagandet av nya eller ändrade krav för reglerade yrken.

1.2 Lagstiftning i Sverige, Finland och övriga nordiska länder

Sverige/bibliotekslag 2013:801. I lagen stadgas om det allmänna biblioteksväsendet som består av all offentligt finansierad biblioteksverksamhet och utgörs av:

- folkbibliotek
- skolbibliotek
- Regional biblioteksverksamhet
- högskolebibliotek
- lånecentraler och
- övrig offentligt finansierad biblioteksverksamhet

⁴ Ett yrke är enligt erkännandelagen 2 § 2 mom. reglerat om det genom lag, förordning eller särskilda direktiv är föreskrivet vad som krävs för att få arbeta inom yrket.

För ovan nämnda bibliotek ansvarar kommunerna, regionerna, staten och, i fråga om vissa skolor, enskilda. Om behörighetskrav för bibliotekspersonal stadgas inte.

Norge (i kraft 2014). Enligt förordningen ska biblioteksföreståndaren och bibliotekschefen ha kandidatexamen eller högre högskoleexamen. Examen ska innefatta studier inom biblioteksområdet på minst 120 eller 60 studiepoäng. Avvikelser kan göras från behörighetsvillkoren eller dispens beviljas om kommunen har en tillräcklig mängd personal som uppfyller behörighetsvillkoren i förordningen.

I Danmark förutsätts det av bibliotekschefen yrkesutbildning.

I Nederländerna (i kraft 2015) regleras inte behörighetsvillkoren för bibliotekens personal.

Finland/Lag om allmänna bibliotek FFS 2016/1492.

Lagen som trädde i kraft 1.1.2017 omfattar

- allmänna bibliotek
- riksomfattande utvecklingsuppdrag som anförtrotts ett allmänt bibliotek och som stöder verksamheten vid de allmänna biblioteken samt
- regionala utvecklingsuppdrag

Kommunerna sörjer för verksamheten vid de allmänna biblioteken vars verksamhet är lagstadgad. Det finska biblioteks nätverket består av allmänna bibliotek, Nationalbiblioteket (stadgas i universitetslagen), vetenskapliga bibliotek (universitets- och yrkeshögskolor), statliga bibliotek med specialuppgifter (till exempel Celia, depåbiblioteket, museer, samfund) och skolbibliotek.

I riket lättade man 2016 på behörighetskraven. Enligt de nu gällande kraven ska allmänna bibliotek ha tillräckligt många anställda med utbildning inom biblioteks- och informationsområdet och tillräckligt många andra anställda. Av den som arbetar med sakkunniguppgifter krävs lämplig högskoleexamen, om inte något annat följer av uppgifterna. Av den som leder det kommunala biblioteksväsendet krävs för tjänsten eller uppgiften lämplig högre högskoleexamen, ledarförmåga och god förtrogenhet med bibliotekens uppgifter och verksamhet. Enligt lagens förarbete avses med sakkunniguppgifter sådana uppgifter som förutom biblioteks- och informationsområdet även anknyter till exempel till informations- och kommunikationsteknik, pedagogik samt kommunikation och marknadsföring.

1.3. Forskning och åsikter om de ändrade behörighetskraven i riket

År 2020 publicerades en rapport finansierad av Svenska Kulturfonden om bibliotekarierykets och utbildningens tillstånd.⁵ I den konstaterades att *"Biblioteksutbildning är allt oftare en merit i stället för ett behörighetskrav. Lagen om allmänna bibliotek ändrades inför år 2017. Ändringen innebar att behörighetskraven*

⁵ Det breda uppdraget, av Maria Grundvall, informatiker på Grankulla stadsbibliotek, <https://www.kulturfonden.fi/2020/01/16/biblioteksjobb-teori-praktik-och-mycket-mer/>

för bibliotekspersonal luckrades upp och kommunerna fick rätt så fritt besluta om vilka kompetenser de anställda ska ha. Biblioteken prioriterar numera andra färdigheter än yrkestekniska och behörighetsgivande biblioteksutbildning då man rekryterar personal. Biblioteken fokuserar ofta på personliga och sociala kompetenser vid rekryteringar. Detta är något som utbildningen eventuellt inte överhuvudtaget kan påverka. Enligt Grundvalls rapport pekar både biblioteksanställda och rekryterare på kunskapsluckor i utbildningen. Den svenska biblioteksutbildningen är snävare och har färre aktörer än den finska. Dessutom är Finland det enda landet i Norden som ordnar biblioteksutbildning också på andra stadiet, utöver högskolenivån.”

Vidare har Sonja Kotakallio 2021 granskat hur ändringarna i rikets behörighetskrav påverkat de platsannonser där man sökt chefer till allmänna bibliotek.⁶ Enligt avhandlingen motiverades behovet av ny bibliotekslag i Finland (i kraft 1.1.2017) bland annat med förändrad verksamhetsmiljö för biblioteken, såsom ökad digitalisering. De allmänna bibliotekens uppgifter och betydelse hade genomgått stora förändringar under de senaste årtiondena och är inte längre enbart till för att skaffa information utan används också som samlingsplatser för att utöva fritidsintressen. Den gamla bibliotekslagen avspeglade inte längre den verksamhet de allmänna biblioteken bedrev. Tidigare fanns noggranna bestämmelser om behörighetskraven som luckrades upp i och med den nya lagen. Enligt avhandlingen förväntas i ett framtida scenario biblioteken få en utökad användning av teknologi som ansågs bidra till att rutinarbetet minskar, vilket möjliggör för personalen att koncentrera sig på uppgifter som kräver sakkunskap och interaktion inom data och kulturinnehåll. I regeringens proposition lyftes bland motiveringarna vikten av ledarförmåga, kunna hantera förändringar, bygga partnerskap och ha goda samarbets- och nätverksfärdigheter. Kotakallios avhandling visade att den kompetens som krävdes mest var samarbetsförmåga och sociala färdigheter. Av chefer för hela det kommunala biblioteksväsendet krävdes dessutom chefsegenskaper, erfarenhet av ledarskap och erfarenhet av biblioteksarbete. Av mellanchefer krävdes färdigheter och vilja att utveckla samt erfarenhet av ledarskap.

Enligt Gunilla Widén, prorektor för utbildning vid Åbo Akademi har många bibliotek i praktiken hållit kvar studier i informationsvetenskap som merit även om detta inte är ett uttryckligt krav längre enligt lagstiftning. Det är dock möjligt att detta över tid ändras.

1.3 Utbildning för bibliotekspersonal i riket och i Sverige

I Sverige kan man läsa biblioteks- och informationsvetenskap på universitet eller högskola, antingen på campus eller på distans. Utbildningen tar tre till fyra år och leder till en kandidat- eller magisterexamen. Man kan också läsa ett masterprogram i biblioteks- och informationsvetenskap, som tar ett till två år efter grundutbildningen. Utbildning anordnas bland annat vid Uppsala universitet, Mittuniversitetet och Högskolan i Borås.

I Finland kan man läsa biblioteks- och informationsvetenskap på Åbo Akademi eller vid Helsingfors universitet. Utbildningen tar tre år och leder till en kandidatexamen (lägre högskoleexamen), som man sedan kan fördjupa med en magisterexamen som tar två år (högre högskoleexamen). Man kan också läsa en

⁶ <https://www.doria.fi/handle/10024/181084?show=full>

magisterprogram i biblioteks- och informationsvetenskap, som tar två år efter grundutbildningen. Några exempel på utbildningsanordnare i Finland är Åbo Akademi och Helsingfors universitet. Finland är det enda landet i Norden som ordnar biblioteksutbildning också på andra stadiet, utöver högskolenivån.

2 Föreslagna ändringar

2.1 Behörighetskrav

Det föreslås att regleringen gällande behörighetskraven lättas. I dagsläget finns behörighetskrav för fyra olika uppgifter i biblioteksförordningen. Enligt förslaget skulle regleringen lättas så att det enbart skulle regleras behörighetskraven för tre olika yrkeskategorier:

- personer som arbetar på allmänna bibliotek,
- personer som arbetar som bibliotekarier i centralbiblioteket samt
- övrig personal som arbetar i centralbiblioteket.

Allmänna bibliotek föreslås ha tillräckligt många anställda med utbildning inom biblioteks- och informationsområdet eller annan lämplig utbildning. Arbetsgivaren avgör utbildningens lämplighet.

Centralbibliotek ska ha tillräckligt många bibliotekarier och övrig personal. Behörig som bibliotekarie vid centralbibliotek är den som avlagt en lämplig högre högskoleexamen. Övrig personal vid centralbiblioteket ska ha utbildning inom biblioteks- och informationsområdet eller annan lämplig utbildning. Arbetsgivaren avgör utbildningens lämplighet.

En direkt effekt av ändringarna är att yrkena inte längre är reglerade i enlighet med erkännandelagstiftning vilket medför att på sökandena tillämpas den åländska lagstiftningen och inget erkännandeförfarande är behövligt. Vid behov kan jämställande av nivån på högskoleexamen sökas av landskapsregeringen.

2.2 Bibliotek för personer med funktionsnedsättningar

Det föreslås att under 2 § Centralbibliotekets uppgifter lista tillgänglig verksamhet för personer med funktionsnedsättning vilket i dagsläget enbart regleras i ett avtal. Med beaktande av FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som gäller på Åland sedan 2016 och Landskapsregeringens funktionshinderspolitiska åtgärdsprogram Ett tillgängligt Åland 2022–2025 bör ansvaret för Centralbibliotekets tillgängliga verksamhet tydligt framgå i förordningen.

3 Konsekvensbedömning

Ekonomiska konsekvenser

Eftersom behörighetskraven föreslås lättas torde inte ändringarna medföra utökade kostnader för kommunerna. Vad gäller uppgiften att fungera som bibliotek för synskadade kan det konstateras att denna uppgift redan i dagsläget finns hos Mariehamns centralbibliotek genom avtal.

Könsrelaterade konsekvenser

Flexiblare behörighetsvillkor uppskattas leda till mångsidigare utbildningsbakgrund hos personer som jobbar som sakkunniga/chefer vid de allmänna biblioteken, vilket anses balansera könsfördelningen inom bibliotekssektorn.

Övriga konsekvenser

Genom att i likhet med Finland luckra upp kompetenskraven för behörighet inom biblioteksväsendet närmar sig Åland det rådande läget i övriga Norden. De strängare kompetenskrav som stipuleras i dagens åländska biblioteksförordning försätter Åland i ett sämre konkurrensläge vid anställningar och försvarar för åländska studerande att kunna få en tjänst på Åland efter avslutade studier, trots att samma examen ger behörighet i övriga Norden.

De uppluckrade kompetenskraven ska ses som ett minimikrav på vilken utbildning som krävs. Arbetsgivarna kan själva bestämma om de vill ställa högre krav än det som förordningen kräver. Det leder till större flexibilitet med möjlighet att anpassa rekryteringarna utgående från de kompetensbehov som råder vid varje enskilt rekryteringstillfälle i respektive kommun.

Man kan även anta att utbildningsmöjligheterna i Norden framledes alltmer kommer att anpassas efter den nya tidens förändrade behov och ytterligare begränsas inom det traditionella informationsvetenskapsområdet.

Små förhållanden och små enheter kräver ofta större flexibilitet varför det nya förslaget skulle gynna åländska förhållanden med många små och mycket varierande kommunala behov och möjligheter. Farhågor att professionen försvagas då man inte längre kräver studier i informationsvetenskap bör ställas mot att det finns nya kunskapskrav inom biblioteksvärlden, vilket i sin tur gör att det som är typiskt för professionen förändras (Andrew Abbotts teori 1988).

Bilaga 1

Förslag till ändringar i biblioteksförordning för landskapet Åland

BIBLIOTEKSFÖRORDNING FÖR LANDSKAPET ÅLAND

Gällande lydelse

2 §. Centralbibliotekets uppgifter

Centralbibliotekets uppgifter är att:

- 1) samordna biblioteksverksamheten vid de allmänna och de av landskapet upprätthållna vetenskapliga biblioteken samt fungera som informationscentral genom att
 - a) upprätthålla en databas över litteratur och övrig media vid biblioteken,
 - b) utveckla arbetsmetoder samt anskaffa och utveckla hjälpmedel för biblioteksverksamheten i landskapet, samt
 - c) utgöra en central för fjärrlåneverksamheten;
- 2) i samarbete med landskapsregeringen anordna fortbildning för de allmänna bibliotekens personal,
- 3) anskaffa och upprätthålla en så fullständig samling som möjligt av litteratur och övrig media som berör landskapet, samt
- 4) fungera som bibliotek för högskoleundervisningen i landskapet.

Föreslagen lydelse

2 §. Centralbibliotekets uppgifter

Centralbibliotekets uppgifter är att:

- 1) samordna biblioteksverksamheten vid de allmänna och de av landskapet upprätthållna vetenskapliga biblioteken samt fungera som informationscentral genom att
 - a) upprätthålla en databas över litteratur och övrig media vid biblioteken,
 - b) utveckla arbetsmetoder samt anskaffa och utveckla hjälpmedel för biblioteksverksamheten i landskapet, samt
 - c) utgöra en central för fjärrlåneverksamheten;
- 2) i samarbete med landskapsregeringen anordna fortbildning för de allmänna bibliotekens personal,
- 3) anskaffa och upprätthålla en så fullständig samling som möjligt av litteratur och övrig media som berör landskapet, samt
- 4) fungera som bibliotek för högskoleundervisningen i landskapet.

5) att tillhandahålla litteratur som tal- och punktskriftsböcker för personer med funktionsnedsättning

3 §. [\(2003/87\)](#) Behörighetskrav

Behörighetskrav för en tjänst som **bibliotekarie**, som gäller arbetsuppgifter för centralbiblioteket, är vid universitet eller därmed jämförbar högskola, som är erkänd av nationell utbildningsmyndighet, avlagd examen som motsvarar minst fyra års heltidsstudier i vilken ingår eller utöver vilken har slutförts minst 35 studieveckors eller motsvarande ECTS-poängs ämnesstudier inom området biblioteks- och informationsförvaltning vid universitet eller högskola. [\(2005/33\)](#)

Behörighetskrav för en tjänst som **bibliotekarie** vid allmänt bibliotek är högskoleexamen i vilken ingår eller utöver vilken har slutförts minst 20 studieveckors eller motsvarande ECTS-poängs ämnesstudier inom området biblioteks- och informationsförvaltning vid universitet eller högskola. [\(2005/33\)](#)

Behörighetskrav för en tjänst som **bibliotekssekreterare** är examen på gymnasialstadienivå i vilken ingår minst 15 studieveckors grundstudier eller utöver vilken har slutförts minst 15 studieveckors eller motsvarande ECTS-poängs fristående grundstudier inom området biblioteks- och informationsförvaltning vid universitet eller högskola. [\(2005/33\)](#)

Behörighetskrav för en tjänst som **biblioteksassistent** är sådan skicklighet och förmåga som behövs för att tjänsten skall kunna skötas.

Även den som inte uppfyller behörighetsvillkoren enligt 1-3 mom., till den del det gäller ett visst antal studieveckor eller motsvarande ECTS-poängs ämnes- eller grundstudier i biblioteks- eller informationsförvaltning, kan vara behörig om motsvarande kunskaper har förvärvats på annat sätt [\(2005/33\)](#)

Med studievecka avses studier som normalt omfattar en studieinsats på 40 arbetstimmar för att uppnå målen för studierna.

3 §. Behörighetskrav

Allmänna bibliotek ska ha tillräckligt många anställda med utbildning inom biblioteks- och informationsområdet eller annan lämplig utbildning.

Centralbibliotek ska ha tillräckligt många bibliotekarier och övrig personal. Behörig som bibliotekarie vid centralbibliotek är den som avlagt en lämplig högre högskoleexamen. Övrig personal vid centralbiblioteket ska ha utbildning inom biblioteks- och informationsområdet eller annan lämplig utbildning.